

Souvislost mystérijních dramat Rudolfa Steinera s barevnými okny Goetheana

Hana Jankovská

Přednáškovým cyklem předkládaným v knize *Tajemství prahu* můžeme v současné době poprvé vědomě a svobodně vstoupit do prostoru, kde se vlastně se svým fyzickým tělem a svým předmětným vědomím nikdy nemůžeme nalézat.

Je to proto, že prostor do kterého vstupujeme, jak skrze motivy barevných oken, tak skrze průpovědi mystérijních dramát, je éterickým a duchovním světem, a ten v podobě znázorněné na barevných oknech a vyjádřené v průpovědích mystérijních dramát, můžeme spatřit jen po smrti v životě mezi smrtí a novým zrozením, nevědomě ve spánku a vědomě v iniciaci. Abychom prostor tohoto světa pochopili a mohli jej tedy správně prožít se všemi jeho jevy a bytostmi, a protože většina z nás se v žádném z vyjmenovaných stavů nenalézá, musíme motivy tohoto světa přijímat nejprve v pojmech. Rudolf Steiner v přednáškách k uvedení mystérijních dramát myšlenkově ve formě pojmů zpracoval výklad jednotlivých fází, kterými duše člověka v nadmyslovém elementárním a duchovním světě prochází, zpracoval návaznost na náš fyzický svět a díky tomu i my můžeme svým myšlením oproštěným od skutečností smyslového světa učinit první krok na iniciační cestě.

Vedle studia přednášek a spisů duchovní vědy jsme další krok učinili tím, že jsme vnitřně umělecky prožívali nebo alespoň několikrát meditativním způsobem přečetli např. *Novalisovu Pohádku o Erótovi a Fábule*, neboť Rudolf Steiner zdůrazňoval, že inteligenci a rozum je třeba proměňovat do uměleckých forem a tyto formy chápat nikoliv jen logikou hlavy, ale logikou srdce. Je třeba naučit se tyto vnitřní duchovní nadmyslové skutečnosti doslova „vystříhovat“ z fyzického světa vnějších tvarů a vlastní silou tak v imaginaci proměňovat myšlenky získané studiem antroposofie.

„Způsob, jak se duchovní děje staví před vnímající duši, současně v sobě už obsahuje samotnou dispozici a kompozici malby.“ A poněvadž jen málo čtenářů mělo možnost shlédnout mystérijní dramata, nebo je alespoň číst, vyhledali jsme k těm veršům, které v přednáškovém cyklu *Tajemství prahu* uvedl již sám Rudolf Steiner, další verše z mystérijních dramát odpovídající vylíčeným dějům, a připojili je k příslušné pasáži přednášky i k poznámkách o motivech oken. Byli jsme vedeni slovy Rudolfa Steinera:

„Není-li dnešní lidstvo zatím ještě nakloněno přijmout do zevní kultury to, co může proudit ze spirituálního života, potom tedy alespoň v uměleckém obraze ukažme, jak se myšlenky a vnitřní zážitky mohou proměnit v život. Toto cítění může být rozníceno představou, že lidstvo z této přítomnosti přesto půjde vstříc budoucnosti, kdy bude moci pociťovat sestupující proud duchovního života, že se bude blížit době, kdy člověk se bude cítit prostředníkem mezi duchovním a fyzickým světem. Naše představení byla konána právě proto, aby se mohla tato citová představa probudit.“

V celém uměleckém díle Rudolfa Steinera máme předobraz toho, co může být vytvořeno z poznání, které však nesmí být ztotožňováno s intelektuálním, rozumovým dodatečným přístupem, ani „zážitek umělce nořícího se do představy nesmí být převáděn do abstraktních myšlenek, jinak zážitek začne blednout a vytrácet se“.

Verše Rudolfa Steinera v mystérijních dramatech nepůsobí totiž jen tak, že nám něco svým obsahem sdělují, ale protože jsou inspirovány duchovním světem, v každém ladění hlásek a slov nás doslova zaplavují duchovním světlem, zejména když vyslovujeme tyto verše nahlas (podobně jako u všech medita- tivních průpovědí Rudolfa Steinera, u veršů Novalise a básnických obrazů jeho *Pohádky o Erótovi a Fábule*). Proudí k nám tak světelné písmo ducha.

Přednáškový cyklus s připojenými verši z mystérijních dramát je také mistrnou psychologickou studií poukazující na pravé příčiny lidského trápení, protože odhaluje duchovní skutečnosti, nejen pouze zevní fyzické nebo duševní projevy, jak je zvykem zejména v současné psychologii nebo v uměleckém divadelním a televizním zpracování. „Vždyť žádný hlad se neutiší, žádná slza se nevysuší, žádný zdroj zpusťlosti se neodhalí, když se na prknech ukáže pouze zevní stránka hladu, uslzených tváří nebo zchátralých lidí. To, co se obvykle takto ukazuje, je pravým hlubinám života a souvislostem bytostí nevýslovně vzdálené“.

Motivy barevných oken Goetheana (prvního, které shořelo v silvestrovské noci 1922/23) jsme do knihy připojili proto, že mezi slovy, která pronášejí postavy mystérijních dramát, a těmito motivy existuje tajuplná souvislost. Je pozoruhodné, jak slova mystérijních dramát „duševní malbou“ objasňují motivy barevných oken a obrazy oken mluví verši mystérijních dramát. Zatímco čteme pojmy a myšlenky např. v *Pohádce o Erótovi a Fábule* snesené Novalisem z nadmyslového světa a vlastní silou je vědomě proměňujeme v imaginace, u oken je postup opačný. V *Pohádce* jsou obrazy a imaginace jaksi zarámované v pojmech, i když skrze toto pojmové rámování tryskají a transparentně se jako zářivá aura klenou nad každým vnějším pojmovým rámem slova.

U barevných skleněných oken Goetheana je postup opačný proto, že motivy oken jsou vlastně obrazy, které člověk vidí v nadmyslových světech. Jsou umělecky vyjádřené naprosto přesně, a což je důležité - naprosto nesymbolicky. To znamená, že jaksi nic nevysvětlují, tak jako třeba květina nebo strom, prostě takové jsou. Jak to je v motivech a v průpovědích postav dramát ztvárněné, takové to je, taková je pravá vnitřní duchovní skutečnost, kterou v tomto fyzickém smyslovém světě tvarů a předmětů nemá většina z nás zatím možnost vidět, prožít a rozlišovat.

„Nějaké pevné (rozumové) vysvětlení významu těchto oken by bylo jen na škodu. Poznámky mohou podat jen některé od- volávky na velké spojitosti, kterými jsou obrazy propletené. Tyto velké obrazy není možné rozluštit nějakými symboly. Ve svém mlčení k nám vždy znovu promlouvají, ale tuto řeč můžeme ihned umlčet, jdeme-li jí vstříc se svými náznaky. Když je však dáme do spojení např. se zasvěcovací scénou v egyptském chrámu ze čtvrtého mystérijního dramatu“, můžeme se s pomocí „duševní malby“- jak nazývá Rudolf

Steiner duchovní a duševní děje spodobněné v dramatech - pokusit o to, aby k nám obrazy znovu promluvily, „aby duchovní skutečnost tvořivě napodobená se stavěla před nás se stejnou nutností jako věci fyzického vnímání“.

Jak při čtení takového díla jako jsou mystérijní dramata Rudolfa Steinera nebo Novalisova *Pohádka o Erótovi a Fábule*, tak při vnímání barevných oken Goetheana se nám ztrácí prostorové představování a „překonáme-li mrtvé myšlení, cítíme se bezprostředně podníceni nevyjadřovat se již slovem, ani nemyslet více v idejích, netvořit v tvarech, ale život a smrt, ducha a duši znázornit barvou a světlem“

Ve stavech vědomí mimo náš obyčejný život, tj. po smrti a po iniciaci, máme jiné stavy vědomí, jiné smyslové orgány, duše má jiné nástroje vnímání, poznání a prožívání, než jsou současné lidské smysly a tři duševní funkce, tj. myšlení, cítění a chtění, než je rozum a intelekt. V současném předmětném vědomí se ale bez těchto tří duševních funkcí neobejdeme. Neobejdeme se bez rozumu, intelektu a myšlení, a abychom mohli vnitřní skutečnosti duchovního světa (snesené jasnovidným duchovním badatelem) vůbec dostat do vědomí, musíme je zarámovat do pojmů, zahalit je vnějším tvarem jako závojem, abychom je vůbec viděli a pochopili, tj. pochopili myšlenkami a rozumem. Jinak působí do našeho nevědomí, odkud je stejně do vědomí musíme vynést.

To je jeden druh působení. S ním je nerozlučně spojené druhé působení, které se skrze myšlenky duchovní vědy dotýká i jiných stavů naší duše, které máme ve vědomí jen částečně. Snažíme-li se v sobě proměňovat myšlenky duchovní vědy, začínáme se probouzet do vědomí citu, které zatím spí v našem nevědomí spánkem snů. A ty sny jsou vlastně naše city. Takový je současný náš vědomý postoj, postoj našeho vědomí k citům, Známe je a dovedeme prožívat, zacházet s nimi, projevovat se v nich, ale tak jako ve snech.

A tak jako naše současné předmětné vědomí má své smyslové orgány a nástroje, tak je má i naše vědomí citu. A tyto orgány, nástroje a funkce zatím spící v latentním stavu nevědomí, začínáme prostřednictvím Novalisovy *Pohádky o Erótovi a Fábule*, Goethovy *Pohádky o zeleném hadu a krásné lilii*, prostřednictvím motivů oken a veršů z mystérijních dramát aktivovat a rozvíčovat za pomoci nadšení a vřelého srdce, nejen tedy z jakéhosi smyslu pro povinnost. To prostě pak nefunguje. Pouhý rozum bez lásky, pravého nadšení a fantazie totiž spolehlivě zničí naši duši, jak je dobře vidět v Novalisově *Pohádce*, kde písař - rozum po odchodu Eróta, Fábuly a Gynystány celý příbytek (duši) obrátí v ruiny.

Rudolf Steiner tuto aktivaci našeho vědomí citu nazývá logikou myšlení srdce, na rozdíl od logiky hlavy. Myšlením srdce se naše myšlenky (myšlení hlavou) uchopené v pojmech duchovní vědy, které postihují nadsmyslovou realitu, (nikoliv naši smyslovou fyzickou realitu) proměňují v živoucí skutečnost, v imaginaci.

Dalším krokem je probuzení se do vědomí vůle, do ještě vyššího stupně poznání, které v nás, v našem nevědomí spí spánkem hlubokého transu. Zvláštností současné kulturní epochy je, že zatím co v dřívějších epochách zasahovaly do pozemského života duchovní mocnosti, nyní je to sám člověk, který rozvojem své individuality a svého vědomí Já v ohraničení duše vědomé, stále více směřuje ke svobodě. Tu však nezíská pouhým filozofováním a rozvíjením různých teorií pouze v myšlenkách rozumové oblasti, tj. v oblasti našeho obyčejného vědomí, jak by se někdo mohl domnívat. Rudolf Steiner ve své Filozofii svobody nazval schopnost, kterou musí duše vyvinout k aktivování myšlení srdce a k probuzení nástrojů citivého vědomí,

„morální fantazií“. Sféra morálnosti a mravnosti je totiž jedinou sférou, kde člověk může jednat nezávisle na vnějším okolí a svém fyzickém těle, kde může chtít více než jen to, co musí, kde ví, co by měl a také o to usiluje.

Vidíme, že člověk jako individualita je ve své tzv. svobodě, která je především svobodou jeho ega, omezován zevními sociálními vztahy. Navzdory tomu, že proti sociálnímu životu vystupují mocné protichůdné egoistické síly duše vědomé, „člověk míří k sociálnímu věku nikoliv ze své vlastní vůle, či rozumu, ale tak, že je sociálnímu citění donucován silami, které nemají svoji podstatu v našem vědomí, pouze se zde projevují zevními cestami, tj. v poměru k druhému člověku.“

Z toho vyplývá, že pokud vycházíme z toho, že člověk je schopen vládnout nejen nástroji obyčejného vědomí s jeho myšlením vázaným na mozek a rozumem, ale je také schopný naučit se aktivovat nástroje a duchovní smysly dalšího vědomí citu (myšlení srdce) a vůle, pochopíme výrok Rudolfa Steinera, že „svobodně můžeme jednat jen tam, pro co máme příslušný stav vědomí“.

Vytěsníme-li totiž ze svého vědomí, údajně svobodně a tzv. zdravým rozumem své city, protože jsou pro nás příliš nepohodlné, nelogické a nesrozumitelné, anebo naopak svými city ze svého vědomí vytlačíme myšlení, protože je pro nás příliš těžké, zdlouhavé a zbytečné, vytlačené funkce působí o to silněji v nevědomí, kam jsme je z vědomí vytlačili. To se pak ve vědomí zpětně projeví neovladatelnými afekty citu nebo v případě odmítnutí myšlení zatvrzelostí našeho mínění. Marně bychom tyto projevy přisuzovali naší svobodné vůli. To, co jsme z vědomí svévolně, nikoliv tedy svobodně vytlačili, aniž jsme to poznali, to se vymklo naší vědomé kontrole, dělá si s námi co chce a o nějaké svobodě nelze mluvit.

„Uvažme, jak nesvobodné je naše Já, když podnětem našeho jednání je hněv, žádost, vášeň i láska v běžném smyslu.“ říká Rudolf Steiner v přednášce *Dědičný hřích a milost*.

Nezbytným předpokladem svobody je, aby duše sama ze sebe, ze svého Já vyvíjela potřebné síly, nikoliv jen jaksi extaticky vnímala a popisovala, co vidí, nebo se mudrováním pohybovala mezi silami, které za ni vyvinul někdo jiný. Člověk, který bude chtít tzv. svobodně vidět a myslet jen ve vědomé části svého astrálního těla a tu nevědomou část (zatím spící vědomí citu a vůle) bude zcela ignorovat, nebo ji dokonce popírat, nejen, že nebude vidět, cítit a myslet pravou duchovní skutečnost, ale způsobí si škody právě ve vědomé části astrálního těla, na kterou je neoprávněně tak pyšný. Naopak ten, kdo se bude chtít jen rozplývat ve svých pocitech a zážitcích, které na rozdíl od myšlení jsou většinou příjemné, bude jen vnímat a nakonec stejně nebude rozumět tomu co vidí, protože to nebude umět rozlišovat. Nebude svobodný a ve své nevědomé části astrálního těla bude stále více závislý na tom člověku, který citem vnímaným věcem rozumí, tj. umí dobře používat také svůj rozum a myšlení, umí je rozlišit a pojmenovat.

„Žijeme v důležité době... a šířit duchovní vědu není dnes něčím, co se činí ze záliby. Připravovat lidstvo na velké vývojové okamžiky, ...aby lidé věděli, co uvidí, k tomu je tu duchovní věda“.

„Nastanou proměny lidských duševních schopností, nastane to, co můžeme označit jako éterické zření. Člověk bude schopný vidět éterická těla a mezi nimi vidět také éterické tělo Kristovo, tzn. bude vrůstat do světa, ve kterém se bude jeho nově procitlým schopnostem a smyslům zjevovat Kristus.“

A veškerá antroposofická nauka by se v nás měla proměnit v silné přání nenechat tuto událost přejít kolem nás beze stopy, ale postupně se vychovávat..., abychom byli zralí tyto nové schopnosti v sobě vytvořit a tím se obnoveným způsobem s Kristem spojit.“

GA 147